

Mustafa Çolak, *Alman İmparatorluğu'nun Doğu Siyaseti Çerçevesinde Kafkasya Politikası (1914-1918)*, 2. Baskı, 2014, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara.

Hasan DAŞDEMİR*

Kitabın yazarı Mustafa Çolak daha çok 1914-1918 yılları arasındaki çalışmaları ile tanınmaktadır. Alman arşiv belgelerinden yararlanan nadir Türk tarihçilerinden biridir. Enver Paşa-Osmanlı-Alman İttifakı üzerine 2008'de çıkan bir kitabı da bulunan Çolak'ın tanıtımını yaptığımız "Alman İmparatorluğu'nun Doğu Siyaseti Çerçevesinde Kafkasya Politikası (1914-1918)" adlı kitabının ilk baskısı 2006 yılında, ikincisi 2014'te Türk Tarih Kurumu yayınlarından çıkmıştır. 15,5 x 20 cm. ebatlarında olan kitap karton kapaklıdır. İç sayfaları birinci hamur kâğıttandır. Tamamı 283 sayfadan oluşmaktadır. Kitap, ağırlıklı olarak birinci el Alman belgeleri, yerli ve yabancı tetkik eserler taranarak hazırlanmıştır. Kafkasya bölgesi, Çolak'ın bu çalışmasına kadar yerli ve yabancı çok sayıda tarihçi tarafından çalışılmıştır. Yazar kendinden önceki çalışmaların ya yalnız Osmanlı belgelerine ya da yalnız Alman belgelerine dayalı olarak hazırlanmasından kaynaklanan eksikliği fark etmiş; çalışmasında hem Osmanlı arşiv belgelerini hem de Alman arşiv belgelerini kullanmış ve böylece önceki çalışmaların tek taraflı anlatım tarzından uzaklaşmaya çalışıp meseleyi objektif bir yaklaşımla değerlendirme gayretinde olmuştur.

Kitap dört bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde yazar, ilk olarak konunun daha iyi anlaşılması için 1897 yılında yapılan nüfus sayımına dayanarak hazırladığı tabloların da yardımıyla Kafkasya bölgesinin demografik yapısını izah etmiştir. Nüfusla ilgili bilgilere ek olarak Kafkasya'nın ekonomik potansiyeli, bölgede çıkarılan madenler ve bu madenlerin ihraç edildiği ülkelerle ilgili bilgiler verilmiştir. Bu genel bilgilerin ardından Alman İmparatorluğu'nun Kafkasya'ya duyduğu ilginin nedenleri üzerinde durulmuş ve Almanların Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti ile kurduğu ittifak hakkında bir değerlendirmeye yer verilmiştir.

Kitabın birinci bölümü iki ana başlık altında kurgulanmıştır. Birinci ana başlıkta Birinci Dünya Savaşı'nda Alman İmparatorluğu'nun Doğu ve İslam Politikası anlatılmıştır. 1890'da Alman imparatorluk tahtına oturan II. Wilhelm'in Almanya'nın gelişmesinin önündeki en büyük engel olarak İngiltere'yi görmesinden etraflıca bahsedilmiştir. Wilhelm'in bu engeli ancak İngiliz sömürgeleri altında yaşayan

* Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi. E-posta: dasdemir918@gmail.com

Müslüman halkı kışkırtmakla ortadan kaldırılabileceğine inandığı çıkarımında bulunulmuştur. Kayser Wilhelm'in bu amacın bir sonucu olarak Osmanlı Devleti'ne iki kez ziyarette bulunduğu ifade edilmiştir. Almanya'nın Dünya Savaşı'nda kendi üzerindeki yükü hafifletmek için Osmanlı Devleti'nde bulunan Halifelik Makamına ilan ettireceği "Cihat" çağrısı ile İngiltere, Fransa ve Rusya hâkimiyeti altındaki Müslümanları bu devletlere karşı isyan ettirmek girişiminin detayları aktarılmıştır. Almanların Halife'nin Cihat çağrısı sonrasında sömürge altındaki Müslümanlardan beklenen tepkiyi göremediği ve hayal kırıklığına uğradığı gerçeğinin altı çizilmiştir. Yazara göre, bu son durum savaşın gidişatını olumsuz yönde etkilemiştir. Almanya İmparatorluğu'nun savaş sürecinde İran ve Afganistan'la olan ilişkileri de birinci bölümün ilk başlığının konuları arasında yer almıştır. Almanya'nın Osmanlı Devleti'nden diğer beklentileri ve Osmanlı Devleti'ni kendi saflarına alma konusundaki ısrarlarının nedenleri genel bir çerçeveye oturtulmaya çalışılmıştır.

Bölümün ikinci ana başlığında Almanya'nın Kafkas halklarını Rusya'ya karşı isyana tahrik ve teşvik metotları üzerinde durulmuştur. Osmanlı'nın Almanya ile ittifak yapmasından sonra savaşa fiilen dâhil edilmesi ve Kafkas Cephesi'nde Sarıkamış Felaketi ile sonuçlanan harekâtın sonrasında Almanların Kafkasya politikasında meydana gelen değişikliklere vurgu yapılmıştır. Yazarın aktardıklarına göre, Alman İmparatorluğu Kafkas halklarını isyana teşvik etmiş; ancak istediği başarıyı elde edememiştir. Yazarın anlattıklarına bakılırsa bu başarısızlığın çok farklı sebepleri vardı. Bu başlıkta bu nedenler ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Kafkas halklarından olan Gürcülere bir başlık altında ayrıca değinilerek Gürcülerin ve Almanların birbirlerine karşı olan beklentileri genel hatlarıyla açıklanmıştır. Osmanlı Devleti'nin karşı çıkmasına rağmen Almanlar tarafından oluşturulan Gürcü lejyonlarına yer verilmiş ve Gürcülerle ilgili yaşanan tarihi süreç kronolojik olarak sıralanmıştır.

Kitabın ikinci bölümü ilk bölümde olduğu gibi iki ana başlığa ayrılmış ve birinci ana başlıkta Kafkas Cephesi içerisinde Osmanlı-Rus Savaşları ve Sarıkamış Kuşatma Harekatı kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. Kafkas cephesinin açılmasının nedenlerine değinilerek rakip iki devlet olan Osmanlı İmparatorluğu ve Rus Çarlığı'nın savaş sırasındaki güçleri karşılaştırılmış ve Türk birliklerinin donanım açısından yetersizliği ortaya konulmuştur. Bu bölümde altı çizilen hususlardan biri, henüz cephenin açılmasından önce hazırlanan Alman raporlarının Osmanlı İmparatorluğu'nun eldeki

kuvvetlerle bu savaşta başarılı olamayacağını ortaya koymasıştır. Bölümde 90 bin askerin donarak şehit olduğu yanlışı da farklı kaynakların mukayesesi yoluyla ele alınmıştır. Kafkas Cephesi'nde alınan başarısızlığın ardından Rusya'nın sonraki durumu değerlendirilerek Erzurum'un işgal edilmiş sürecine değinilmiştir. İşgal sonrasında kamuoyunda oluşan Türklerin özel bir barışla savaştan çekileceği söylentileri üzerinde de durulmuştur.

İkinci bölümün ikinci ana başlığında Genç Türklerin Turancılık ve Osmanlı İmparatorluğu'nun dış politikaları ele alınmıştır. Yazar, daha çok Kafkasya politikası bağlamında Turancılığa değinerek savaşın başlangıcı ve ilerleyen safhalarında gerek hükümet nezdinde gerekse Osmanlı kamuoyunda değışen tutumlara dikkat çekmiştir. Kafkasya politikası dâhilinde oluşturulan Kuvvet-i Seferiye'nin özellikleri, faaliyetleri ve sonuç olarak almış olduğu başarısızlıkları, nedenleriyle birlikte geniş bir perspektifte değerlendirilmiştir. Bu kısımda işlenen konular arasında savaş sonrasında kurulacak bağımsız Gürcü Devleti'nin sınırları, konumu ve Osmanlı Devleti'nin bu projeye karşı tutumu da bulunmaktadır. Yazar, bu bölümde "Tehcir Olayı"nın Almanların penceresinden aktarma gayretinde olmuştur. Yazarın tespitlerine göre: Savaş başlamadan Alman yetkililer doğuda bir Ermeni isyanı çıkacağını tahmin etmiş ve bu durumun Osmanlı Devleti'ni Ruslar karşısında olumsuz yönde etkileyeceğini görmüşlerdir.

Kitabın üçüncü bölümü "Brest-Litovsk Barışı ve Kafkasya'da Devletleşme Dönemi" başlığını taşımaktadır. Bu bölümün birinci kısmında 1916 yılı yaz aylarında başlamış olan taarruzlarla Rusların Bitlis-Muş-Erzincan-Trabzon hattındaki bölgeleri ele geçirmesi üzerinde durulmuştur. Yazara göre, Rusların bundan sonraki amaçları 1917 yılı kışını atlattıktan sonra başlatacakları bir harekâtla Sivas ve Sinop'a kadar olan bölgeleri ele geçirmek; Irak'ta bulunan müttefik İngiliz ordularıyla birleşmekti. Yazar, bu planları hiç beklenmeyen bir iç isyanın suya düşürdüğünü dile getirmektedir. Yazar, bu meyanda Rusya'da yaşanan ihtilal olayını ele alarak Osmanlı Devleti'nin bu durum karşısındaki tutumu ve Almanya'nın izlemiş olduğu politikaları da farklı açılardan anlatma çabasında olmuş; Rusya' da ortaya çıkan Bolşevik İhtilali'nden sonra Kafkasya'da yaşanan gelişmelerin bir kritiğini yapmıştır.

İkinci kısımda Bolşevik ihtilalinden sonra ilhaksız ve tazminatsız barış isteyen Rusya ile yapılmış olan Brest-Litovsk Barış antlaşmasının Kafkasya ile ilgili alınan kararlarına değinilmiştir. Almanya'nın ve Osmanlı Devleti'nin ihtilal sonrası

Kafkasya'ya yönelik politikalarına da göndermeler yapılmıştır. Osmanlı Devleti'nin 93 Harbi (1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi) sonrasında savaş tazminatı olarak Rusya'ya bırakmış olduğu Kars, Ardahan ve Batum'un tekrar Osmanlı Devleti'ne iadesi ile ilgili talepleri, Almanya'nın Osmanlı Devleti'nin bu isteklerine karşı yaklaşımı irdelenmiştir. Osmanlı Devleti ve Almanya'nın Rusya'da meydana gelen ihtilal sonrasında Kafkasya'da izlemiş oldukları politikalara ve Almanya'nın Osmanlı Devleti'ne karşı samimiyetsiz davranışları da örneklendirilmiştir.

Dördüncü bölümde; Osmanlı ordusunun Kafkasya'da ileri harekâtına değinilmiştir. Rusya'da çıkan ihtilalin ardından, Osmanlı topraklarından çekilmeye başlayan Rus birliklerinden sonra bölgede savunmasız kalan Müslümanlara karşı başlatılan Ermeni saldırılarından ve Osmanlı Hükümeti'nin bu saldırılara karşı aldığı önlemlerden bahsedilmiştir. Bu bölümde, Brest-Litovsk Anlaşması'nın altıncı maddesi gereği Osmanlı Devleti'ne Kars, Ardahan ve Batum'un bırakılmasına karşı çıkan ve bu anlaşmayı tanımayan Transkafkasya Hükümeti ile Trabzon'da yapılan görüşmelere değinilmiştir. Transkafkasya Hükümeti'nin Rusya'dan bağımsızlığını ilan etmesinden sonra Brest-Litovsk Antlaşmasını esas kabul ederek bir barış imzalayacağını Osmanlı Devleti'ne bildirmesinin ardından Batum Konferansı ve Trabzon'da yapılan görüşmelere ek olarak alınan kararlar dâhilinde değişen Osmanlı ve Alman politikaları hakkında bilgiler verilmiştir. Osmanlı Devleti'nin Kafkas politikasının bir sonucu olarak bazı isteklerde bulunması ve Transkafkasya Hükümeti'nin dağılması sonrasında oluşan yapı ve kurulan devletler üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda Almanya'nın bu olay sonrasında izlemiş olduğu politikalar anlatılmıştır. Yazar, özellikle Almanya için Bakü'nün önemine işaret ederek Osmanlı Devleti'nin ileri harekâtı sonrasında Almanya ile Bakü üzerinde yaşanan krize değinmiştir. Osmanlı Devleti'nin izlemiş olduğu ikili politika sonrasında Brest-Litovsk Antlaşması dışında bir başka Rus-Alman Antlaşması yapıldığına işaret etmiş ve bunun maddelerine yer vermiştir. Bakü'de Menşeviklerin iktidara gelmesi ile İngilizlerin ilk defa Bakü'ye girdiğine dikkat çekerek bu olaydan sonra Almanya'nın tekrar Türklerle birlikte Bakü'yü ele geçirmeye yönelik bir politika değişikliği izlediğini belirtmiştir. Almanya'nın Rusya ile anlaşması sonrasında Talat Paşa'nın Almanya'ya giderek burada yapmış olduğu görüşmeler sonrasında alınan kararları yansıtmıştır. Yazar, Almanya İmparatorluğu'nun Kafkasya Politikasının sonuçlarını değerlendirerek kitabını tamamlamıştır.

Hasan DAŞDEMİR

Mustafa Çolak'ın bu kitabı Birinci Dünya Savaşı içerisinde Osmanlı-Alman ittifakının anlaşılabilmesi ve Almanya İmparatorluğu ile Osmanlı Devleti'nin Kafkasya'ya yönelik planları hakkında önemli bir araştırma eseridir. Kitap, bir yandan 1914-1918 yılları arasında savaşın gidişatını vererek okuyucunun fotoğrafı bir bütün olarak görmesini sağlarken, bir yandan da Kafkasya'yı merkeze alarak Osmanlı-Alman ilişkilerinde bu coğrafyanın söz konusu yıllardaki rolünü ortaya koymaktadır. Genel olarak Alman arşiv belgeleri ve gizli raporlar kullanılarak yazılan kitap karşılaştırmalı tarih anlatımının örneklerinden biri olarak tarih literatüründe önemli bir boşluğu doldurmaktadır.

Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi
Yazım Kuralları ve Yayın İlkeleri

1. Başka bir yerde yayımlanmamış veya yayım için gönderilmemiş Türkçe ve İngilizce makaleler kabul edilir.
2. Makalenin ilk sayfasında makale başlığı ve yazarlara ait bilgiler verilmelidir. Yazarların adları akademik unvanları ile birlikte yazılmalı ve e-posta adresleri, çalıştığı kurum bilgileri (Üniversite, Fakülte, Bölüm vb.) ismin altında yer almalıdır.
3. İkinci sayfada makalenin Türkçe ve İngilizce başlığı, 200 kelimeyi geçmeyen Özet/Abstract ve en fazla 5 anahtar kelime/keywords bulunmalıdır.
4. Dipnotlar geçtikleri sayfada, tablo ve grafikler atıfta bulunulan sayfada veya devamında yer almalıdır. Tablo ve şekillere başlık ve numara verilmeli, başlıklar tabloların üzerinde, şekillerin ve grafiklerin altında yer almalıdır. Paragraf başı 1 cm içeriden olmalıdır.
5. Atıflar metin içerisinde (Lucas, 1988) örneğindeki gibi yer almalıdır. Kitaba atıfta sayfa numarası (North, 1992: 93) örneğindeki gibi verilmelidir.
6. Ekler, kaynakça bölümünden sonra yer almalıdır.
7. Makaleler ekleriyle birlikte 20 sayfayı geçmeyecek şekilde 3 nüsha halinde ve bir adet CD kopya edilerek gönderilmelidir.
8. Makaleler A4 boyutundaki kağıda 1,2 satır aralığında 11 punto Times New Roman yazı tipi ile üstten 6 cm, soldan 4,5 cm, sağdan 4 cm ve alttan 6 cm marjlar kullanılarak yazılmalıdır.
9. Makalelerin yazımında burada belirtilmeyen diğer konularda bilimsel makale yazım kurallarına uyulmalıdır.
10. Makalelerin içeriğinden yazarlar sorumludur.
11. Dergi yayın ilkelerine, yazım kurallarına ve bilimsel araştırma metotlarına uygun olarak gönderilmeyen makaleler dikkate alınmaz.

Kaynak Gösterimi

Alfabetik olarak tek satır aralığında, ilk satır sola dayalı, diğer satırlar 1 cm içeriden yazılmalıdır.

Kitap

North, D.C. (1992), *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*, Reprinted, New York: Cambridge University Press.

Makale

Lucas, R.E. (1988), "On the Mechanics of Economic Development", *Journal of Monetary Economics*, 22: 3-42.